

OCJENE I PRIKAZI

Josip GALIĆ. *Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut. Zagreb, 2023., 392 str.

Knjiga *Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku* ima 392 stranice i podijeljena je na deset poglavlja, ispred kojih je predgovor i popis kratica, a iza je obiman popis literature, bilješka o autoru i sadržaj.

U *Uvodu* autor obrazlaže izbor teme i definira ciljeve svomju opisu. Doznajemo da ga je na pisanje knjige potaknula činjenica da imperativne rečenice u paleokroatistici nisu dosad bile predmet sustavnoga i ciljanoga proučavanja. Kako sam ističe, osobitosti imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku nisu potpuna nepoznanica, ali taj rečenični tip nije proučavan sustavno kao jedinstven sintaktički objekt. Dosadašnji su se istraživači, osim navođenja »tipičnih gramatičkih indikatora« imperativnih rečenica, zasebno doticali pojedinih njihovih vidova. Najčešće su to bili složeni imperativni oblici (*da* + prezent i složeni zanjekani oblici), a u novije su vrijeme načete i teme odnosa vida, negacije i jednostavnih imperativnih oblika te imperativno uporabljenih infinitiva. Kako bi popunio praznine u dosadašnjim istraživanjima, postavio si je za cilj sustavan opis sintakse imperativa u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku.

U poglavlju *Imperativne rečenice* autor određuje imperativni rečenični tip i prikazuje funkcionalnu raslojenost imperativnih rečenica. Imperativne su rečenice jedan od temeljnih rečeničnih tipova, uz izjavne i upitne. Njihova temeljnost »proizlazi iz činjenice da većina svjetskih jezika posjeduje posebne morfosintaktičke konstrukcije koje se prototipno rabe za izvođenje direktivnih govornih činova (zapovijedi, naredaba, zahtjeva itd.).« (str. 20). Ističući da se pri definiranju i klasifikaciji toga rečeničnoga tipa ne možemo apsolutno

osloniti ni na funkcionalni ni na formalni kriterij, autor prihvaća pristup utvrđivanja rečeničnih tipova koji podrazumijeva uparenost forme i funkcije. U potpoglavlju 2.1. prikazuje morfosintaktička obilježja koja se u većini jezika povezuju s imperativnim rečenicama kao što su: odnos imperativnih rečenica i kategorije lica, ispuštanje subjekta, načini oblikovanja niječnih imperativnih konstrukcija i odnos imperativnih rečenica i kategorije vremena. U potpoglavlju 2.2. opisuju se funkcije koje mogu imati imperativne rečenice. Iako se zapovjedna funkcija smatra prototipnom ulogom imperativnih rečenica, one izražavaju i druge direktivne govorne činove kao što su molbe, poticaji, zabrane, upozorenja, savjeti, pozivi, upute itd. Autor ističe da se imperativne rečenice ipak ne rabe samo za izvođenje direktivnih govornih činova kojima se »adresat pokušava potaknuti/navesti na djelovanje« (str. 41), što se najbolje vidi u primjerima u kojima se tim rečenicama izražavaju želje.

U prvome dijelu poglavlja *Korpus, ciljevi, metodologija, teorijski okvir* doznajemo da je autor korpus za svoje istraživanje prikupljao na nekoliko načina iz više izvora. Velik je dio primjera prikupljen iz građe za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, koji se izrađuje u Staroslavenskome institutu u Zagrebu, uglavnom pretragom mjesnoga kataloga, a djelomice i ciljanom pretragom azbučnoga kataloga. Osim toga, pretraživao je i bazu podataka Staroslavenskoga instituta BERAM, u kojoj su transliterirani i gramatički označeni misali i brevijari koji su se nekad upotrebljavali u malome istarskom mjestu Bermu. Primjere je prikupljao i iščitavanjem transliteriranih izdanja hrvatskoglagoljičnih liturgijskih kodeksa i neliturgijskih zbornika te iščitavanjem preslika izvornika iz baze *izvori.stin.hr* i fototeke Staroslavenskoga instituta. U drugome dijelu autor navodi ciljeve koje je postavio svom istraživanju i opisuje metodologiju kojom ih je nastojao ostvariti. Kao osnovni cilj zadao si je sustavan opis imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku primjenjujući postavke suvremenih generativnih teorija, minimalističkoga i kartografskoga programa. Osim glavnoga, u radu je imao i nekoliko sekundarnih ciljeva: utvrditi postoje li u sintaksi imperativnih rečenica razlike između sjeverne (krčko-istarske) i južne (zadarsko-krbavske) skupine liturgijskih kodeksa, utvrditi eventualni utjecaj čakavskih idioma na sintaksu imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom, usporediti stanje u hrvatskome crkvenoslavenskom s onim u starocrkvenoslavenskome te utvrditi eventualne utjecaje grčkih i latinskih predložaka. Da bi ostvario i te ciljeve, uspoređivao je međusobno primjere iz kodeksa sjeverne i južne skupine kako bi utvrdio sličnosti i razlike među njima. I jedne i druge uspoređivao je s primjerima iz kanonskih starocrkvenoslavenskih tekstova i s latinskim i

grčkim predlošcima. Kako bi istražio čakavski utjecaj, uključio je u korpus i neliturgijske zbornike čiji je jezik u osnovi čakavski, ali i spoznaje do kojih su došli raniji istraživači starohrvatske sintakse. Budući da se teorijski okvir temelji na minimalističkome programu i kartografskome pristupu, dvama izdancima novijih generativnih teorija, završni dio trećega poglavlja prikazuje temeljne odrednice tih istraživačkih programa.

U četvrtome su poglavlju *Imperativni oblici* prikazani imperativni oblici koji se pojavljuju u hrvatskoglagoljičnim tekstovima. Na početku autor razlučuje prave imperativne oblike od zamjenskih. Pravi su imperativi glagolski oblici svojstveni posebnoj imperativnoj paradigmi koji oblikom nisu jednaki oblicima u nekoj drugoj glagolskoj paradigmi, a zamjenski su imperativi oblici koji se rabe u imperativnim rečenicama, a oblikom su jednaki oblicima koje druge neimperativne glagolske paradigme. Nakon toga slijedi podrobniji pregled pravih, a zatim i zamjenskih imperativnih oblika u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Pravi se imperativni oblici u hrvatskome crkvenoslavenskom tvore od prezentske osnove, a potvrđeni su u svim trima licima svih triju brojeva. U hrvatskim su crkvenoslavenskim tekstovima potvrđeni oblici 1. lica jednine koji su zabilježeni u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima, a u neliturgijskim se zbornicima pojavljuju i oblici koji nisu poznati iz starocrkvenoslavenskih tekstova. Iako su dvojinsko-množinski oblici glagola *i*-konjugacije u pismu jednaki prezentskim oblicima, autor pokazuje da je razložno pretpostaviti da su se oni naglasno razlikovali od potonjih i da ih s pravom treba smatrati pravim imperativima. Prema očekivanju, dvojinski su oblici malobrojniji od jedninskih i množinskih. Pravi se imperativni oblici pojavljuju i kao sastavnice zanijekanih složenih imperativa. U liturgijskim su tekstovima najčešći zanijekani složeni oblici koji su tvoreni s pomoću imperativa glagola *moći*. Manje je potvrda s imperativom glagola *hotěti*, a rijetki su oblici tvoreni s pomoću zanijekanoga imperativa glagola *brěci*. U neliturgijskim zbornicima prevladavaju složeni oblici s glagolom *hotěti*, a vrlo su rijetki oblici s glagolima *moći* i *brěci*. Od zamjenskih imperativnih oblika najčešći su oni koji se sastoje od sveze čestice *da* i prezentskoga oblika u odgovarajućemu licu. Distribucija je toga oblika u hrvatskome crkvenoslavenskom slična onoj u starocrkvenoslavenskim tekstovima. Najčešće se sveza *da* + prezent pojavljuje u 3. licu, a najrjeđe u 2. licu, u kojemu prevladavaju pravi imperativi. Pod utjecajem govornoga jezika rijetko se u tekstovima kao zamjenski imperativ pojavljuje sveza *neka* + prezent, a sve su potvrde iz neliturgijskih zbornika.

Peto je poglavlje naslovljeno *Sintaksa pravih i zamjenskih imperativa*. U njemu se opisuje sintaktička struktura imperativnih rečenica u hrvatskome

crkvenoslavenskom jeziku. Prvi je dio poglavlja posvećen sintaksi rečenica u kojima se pojavljuju pravi imperativi. Autor pretpostavlja da je direktivna rečenična snaga kodirana u sintaksi na položaju glave *Force* prema kartografskome pristupu. Nakon toga dokazuje da aktiviranje direktivnoga obilježja u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku ne podrazumijeva pomicanje pravih imperativa na položaj glave *Force*, nego da oni u rečeničnoj strukturi ostaju na nižemu položaju. Da je direktivno obilježje u sintaksi potrebno odvojiti od imperativne morfologije, pokazuje nedirektivna uporaba pravih imperativnih oblika u zavisnim rečenicama koje nemaju rečeničnu snagu. Imperativni se oblici, dakle, ne pomiču na položaj glave *Force*, ali ni ne ostaju unutar glagolske projekcije (*VP*), na mjestu na kojemu su ušli u izračun. Pokazuje to činjenica da često prethode tzv. niskorečeničnim priložima koji se dodaju glagolskim skupinama i činjenica da mogu prethoditi rečeničnomu subjektu koji u izračun ulazi na položaju *Spec, vP*. Budući da je opisivanje nečinjeničnih situacija zajednički nazivnik direktivne i nedirektivne uporabe pravih imperativa, Galić pretpostavlja da u strukturi imperativnih rečenica postoji modalno obilježje koje osigurava da one uvijek upućuju na nečinjenične situacije te da je provjera toga obilježja minimalan uvjet za pojavu pravih imperativa u rečenici. Projekcija toga obilježja (*ModP*) smještena je iznad projekcije *TP* i ispod projekcije *FinP*, koja je najniža projekcija u *CP*-području. Imperativni se oblici u rečeničnoj strukturi pomiču s izvornoga položaja u *VP* na položaj glave te projekcije (*Mod*). Nakon toga slijedi detaljna raščlamba zamjenskoga imperativa *da* + prezent. Budući da specifično značenje te sveze proizlazi ponajprije iz modalne čestice *da*, najveći je dio raščlambe posvećen upravo utvrđivanju sintaktičkoga položaja te čestice i u njezinu razgraničenju od drugih funkcija u kojima se *da* pojavljuje u hrvatskome crkvenoslavenskom: dopunjač, adjunktivna i pojačna čestica. Na temelju primjera iz hrvatskoga crkvenoslavenskog, ali i usporedbe s balkanskim jezicima koji imaju jedinice koje funkcionalno i sintaktički odgovaraju toj modalnoj čestici, Galić dokazuje da se modalna čestica *da* i funkcionalno i sintaktički razlikuje od *da* koje se pojavljuje u drugim funkcijama. Utvrđuje da je modalna čestica *da* izrazito glagolski usmjerena i ostvaruje se neposredno ispred glagola. Ispred nje se u pravilu pojavljuju topikalizirani i fokalizirani konstituenti i nije kompatibilna s pravim imperativima. Na temelju toga zaključuje da se ona u strukturi rečenice također nalazi na položaju glave *Mod*. Njezina nekompatibilnost s pravim imperativima proizlazi upravo iz činjenice da pretendiraju na isti položaj u strukturi rečenice i zato se međusobno isključuju. Otvorenim ostavlja pitanje je li ona sama na tome položaju ili joj se na njemu pridružuje i glagol-

ska sastavnica sveze *da* + prezent. Najkraći je dio poglavlja posvećen zamjen-skomu imperativu *neka* + prezent, čiji su primjeri vrlo rijetki i pojavljuju se samo u neliturgijskim zbornicima, što jasno govori da je riječ o pojavi koja je u tekstove prodrla iz govornoga jezika. Unatoč malomu broju primjera, autor donosi decidirane zaključke o njihovoj sintaktičkoj strukturi. I čestica *neka* uvijek je ispred glagola, a iza topikaliziranih konstituenata i ne pojavljuje se zajedno s pravim imperativima i modalnom česticom *da*. Zbog toga zaključuje da se i ona u strukturi rečenice nalazi na položaju glave *Mod*. Za razliku od modalne čestice *da* ona može biti odvojena od glagola naglašenim konstituentima, pa Galić zaključuje da se ona nalazi sama na tome položaju, a da prezentski oblik glagola ostaje na nekome nižem položaju u rečeničnoj strukturi.

U mnogim se jezicima imperativne rečenice od ostalih rečeničnih tipova razlikuju po obilježjima njihovih subjekata. Zbog toga je u šestome poglavlju *Subjekti imperativnih rečenica* temeljito razmotren položaj leksičkih i praznih subjekata. Autor odbacuje tradicionalne tvrdnje da su vokativi pravi (sintaktički) subjekti imperativnih rečenica s glagolom u 2. licu. Dokaz su tomu, po njegovu mišljenju, činjenice da se zajedno s imenskom skupinom u vokativu može pojaviti i lična zamjenica *ti* kao prototipan leksički izražen subjekt, da vokativne imenske skupine, za razliku od sintaktičkih subjekata, ne mogu biti domaćini klitikama i mogućnost pojavljivanja inherentno anaforičkih izraza za koje je jasno da im antecedens nije vokativna imenska skupina, nego neizraženi sintaktički subjekt. Znatan je dio poglavlja posvećen dokazivanju da su leksički neizraženi subjekti u imperativnim rečenicama sintaktički aktivni, a to znači i prisutni u strukturi. Na takav zaključak upućuje činjenica da dopune glavnomu glagolu u imperativu mogu biti infinitivne rečenice kao i mogućnost pojave rečeničnih anafora u imperativnim rečenicama. Obilježja neizraženih subjekata mogu se u hrvatskome crkvenoslavenskom iščitati iz nepovratnih posvojnih zamjenica s lokalnim antecedensima te iz pridjeva i pasivnih participa prošlih uporabljenih u predikatnoj službi. Galić prihvaća ideju o kontekstualnome (diskursnome) odobravanju i identifikaciji praznih subjekata (*pro*), ali se ne upušta u njezino formaliziranje. Iznosći teoriju Mare Frascarelli iz 2007. godine, uvodi naziv *očemnosno-smjenbeni topik* kao istovrijednicu engleskoga naziva *Aboutness-shift Topic*, napominjući u bilješci da je naziv *očemnost* (za eng. *Aboutness*) preuzeo iz radova iz područja informacijskih i komunikacijskih znanosti. Tu treba napomenuti da se u računalnoj bazi stručnoga nazivlja Instituta za hrvatski jezik *Struna* navodi kako je *očemnost* nepreporučeni naziv i da bi umjesto njega trebalo rabiti naziv *temičnost*. Vjerojatno bi bolje bilo i *smjenidbeni* nego *smjenbeni*, što

bi trebalo dati *smjembeni*, sudeći prema *prehrambeni*, *stambeni* i sl. Leksički izraženi zamjениčni subjekti u imperativnim rečenicama imaju kontrastivnu i/ili emfatičku ulogu. Činjenica da su u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku kao subjekti imperativnih rečenica potvrđene zamjenice svih triju lica navela je autora da se prikloni tvrdnji Davida Medeirosa iz 2013. da usmjerenost na adresata nije inherentno, nego jezično specifično morfosintaktičko obilježje imperativnih rečenica. Na kraju se dotiče i položaja izraženih subjekata u rečeničnoj strukturi i zaključuje da subjekt u imperativnim rečenicama padežno obilježje stječe na svojem polaznom položaju u dalekometnome odnosu sročnosti s glavom *T*, što znači da njegovo pomicanje na više položaje nije uvjetovano potrebom zadovoljavanja toga obilježja, nego diskursno-pragmatičkim razlozima.

Sedmo je poglavlje *Niječne imperativne konstrukcije* najdulje u knjizi i obaseže 102 stranice. Niječne imperativne konstrukcije privlače pozornost jezikoslovaca različitih usmjerenja zbog činjenice da u mnogim jezicima pravi imperativi ne mogu biti zanijekani. To nije slučaj u slavenskim jezicima, pa tako ni u hrvatskome crkvenoslavenskom, ali i u njima odnos niječnice i imperativa nije bez specifičnosti. Stoga Galić najprije prikazuje različita generativna tumačenja (ne)kompatibilnosti negacije i pravih imperativa, a zatim se posvećuje njihovom odnosu u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Priklanja se pritom većini generativnih istraživača koji smatraju da je mogućnost nijekanja pravih imperativa u slavenskim jezicima posljedica činjenice da je u njima niječnica klitika. U skladu s time pretpostavlja da je snošljivost niječnice i pravih imperativa u hrvatskome crkvenoslavenskom rezultat mogućnosti da se oni tijekom izračuna spoje u jednu jedinicu. Klitičnost niječnice pokazuju po njemu dvije činjenice: 1. to da se zamjениčne i čestične klitike ne pojavljuju između niječnice i glagola, nego uvijek iza glagola i 2. to da se u zanijekanim jesno-niječnim pitanjima na položaj ispred čestice *li* zajedno pomiču niječnica i glagol. Pretpostavlja da niječnica u izračun ne ulazi kao glava projekcije *NegP*, nego kao njezin specifikator jer se tako izbjegava teorijski sporno pridruživanje nadesno i jednostavno objašnjava činjenica da u rečenicama sa složenim zanijekanim oblicima imperativa prethodi pomoćnomu glagolu. Nakon toga iscrpno prikazuje razdiobu u tekstovima zanijekanih složenih oblika tvorenih s pomoću imperativa glagola *moći*, *hotěti* i *brěci* i infinitiva. U liturgijskim su tekstovima najčešće potvrđeni oblici tvoreni s pomoću glagola *moći*, rjeđe oblici tvoreni s pomoću glagola *hotěti*, a najmanje je oblika tvorenih s pomoću glagola *brěci*. U neliturgijskim su zbornicima pak najčešći oblici tvoreni s pomoću glagola *hotěti*. Osvrće se i na svezu imperativa glagola *směti*

i infinitiva, koja je potvrđena samo u neliturgijskim tekstovima, i zaključuje da tu nije riječ o zanijekanim složenim oblicima imperativa, nego o slijedu leksičkoga glagola *směti* i infinitivne dopune koju on i inače zahtijeva. Budući da je položaj pomoćnoga glagola u odnosu na nalijevo pomaknute konstituente jednak onomu kod jednostavnih oblika imperativa, zaključuje da se pomoćni glagoli zanijekanih složenih oblika imperativa u strukturi rečenice također nalaze na položaju glave *Mod*. U posljednjemu se dijelu poglavlja razmatra odnos zanijekanih pravih imperativa i kategorije vida. U suvremenim slavenskim jezicima u niječnim imperativnim rečenicama prevladavaju oblici nesvršenih glagola. Preciznije rečeno, s prohibitivnim se značenjem pojavljuju najčešće oblici nesvršenih glagola, dok se svršeni glagoli obično povezuju s preventivnim značenjem. Temeljitom raščlambom korpusa Galić pokazuje da su u hrvatskome crkvenoslavenskom i svršeni i nesvršeni glagoli spojivi s negacijom, ali da je u tekstovima ipak razvidna tendencija uporabe oblika nesvršenih glagola uz negaciju jer se oni, iako »ni približno redovito«, pojavljuju i u podznačenjima u kojima se očekuju oblici svršenih glagola.

Osmo se poglavlje *Imperativno-izjavne sastavne i rastavne strukture* bavi koordiniranim strukturama s pogodbenim značenjem u kojima je prvi koordinand imperativna, a drugi izjavna rečenica. Najčešće su koordinirane surečenice povezane sastavnim koordinatom *i*, a rjeđe rastavnim *ili*. U izjavnoj je surečenici najčešće prezent svršenih glagola, rjeđe oblici futura prvoga, a u prvome je koordinandu najčešće pravi imperativ, ali su potvrđeni i zamjenski imperativi *da* + prezent. Doznajemo da se u tekstovima rijetko pojavljuju i asindetske imperativno-izjavne rečenice. Zbog pogodbene interpretacije imperativno-izjavne rečenice često se smatraju primjerima nedirektivne uporabe pravih imperativa. Galić se priklanja suvremenim tumačenjima koja imperativno-izjavne sastavne rečenice dijele u dvije podskupine: prave pogodbene i direktivne imperativno izjavne strukture. Jedan je od pokazatelja razlike među njima činjenica da se koordinatom *i* može pojaviti samo u pravim pogodbenim rečenicama. U korpusu prevladavaju sastavne strukture direktivnoga tipa u kojima je prvim koordinandom (s imperativom) izveden direktivan govorni čin, a drugi obavješćuje o tome što će se dogoditi ako adresat poslušati zahtjev ili želju govornika. Pogodbeno je značenje u tome tipu struktura rezultat pragmatičkoga zaključivanja. Znatno je manje primjera pravih pogodbenih rečenica u kojima prvi dio izražava »čisti« uvjet za istinitost radnje izražene drugom surečenicom, bez navođenja na djelovanje.

U devetome poglavlju *Izražavanje direktivnosti prezentskim i infinitivnim oblicima* razmatraju se dva u naslovu navedena tipa neimperativnih konstruk-

cija koje imaju direktivnu interpretaciju. Direktivno uporabljeni prezentski oblici obično se pojavljuju u biblijskome kontekstu i izriču stroge zabrane i zapovijedi. Najčešće im u latinskim i grčkim predlošcima odgovaraju direktivno uporabljeni oblici indikativa futura, a rjeđe jusivni/optativni konjunktivni oblici. Direktivno se obično rabe oblici svršenih glagola, ali su zabilježeni i rijetki primjeri uporabe nesvršenih glagola. Za direktivno upotrijebljene korijenske infinitive Galić kaže da su rubno zastupljeni u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku, a razlog tomu vidi u činjenici da su direktivni infinitivi iznimno rijetki u grčkim i latinskim predlošcima crkvenoslavenskih tekstova. Posebnu je pozornost posvetio primjerima u kojima se u različitim kodeksima smjenjuju infinitivi i pravi imperativi.

Završno je (deseto) poglavlje *Zaključak*, u kojemu autor ukratko sažima rezultate svoje raščlambe provedene u prethodnim poglavljima. Na kraju ukratko sažima i rezultate sekundarnih ciljeva koje je postavio na početku. Doznajemo tako da je malo razlika između liturgijskih kodeksa sjeverne i južne skupine. Sjevernoj su skupini svojstveni složeni oblici zanijekanoga imperativa tvoreni s pomoću glagola *brěci* te uporaba imperativa glagola *radovati se* kao pozdrava, a u kodeksima južne skupine znatno su češći složeni oblici zanijekanoga imperativa tvoreni s pomoću glagola *hotěti*. Utjecaju govornoga jezika sigurno se može pripisati pojava zanijekanoga složenog oblika *neka* + prezent, a stanje u čakavskim govorima vjerojatno je utjecalo i na tendenciju uporabe nesvršenih glagola uz negaciju. Najveća je razlika između hrvatskoga crkvenoslavenskog i starocrkvenoslavenskoga također povezana sa složenim oblicima zanijekanoga imperativa. U starocrkvenoslavenskome su složeni oblici rijetki i tvoreni samo s pomoću glagola *moći*, a u hrvatskome su crkvenoslavenskom znatno češći, a osim s glagolom *moći* tvorili su se i s pomoću glagola *hotěti* i *brěci*. Razlika se očituje i u uznapredovaloj tendenciji uporabe nesvršenih glagola uz negaciju u hrvatskome crkvenoslavenskom. Grčkome i latinskome utjecaju može se pripisati direktivna uporaba prezentskih oblika. Grčki je utjecaj i uporaba glagola *radovati se* kao pozdrava, a latinska je konstrukcija *noli/nolite* + infinitiv sigurno bila poticajna za uporabu zanijekanih složenih oblika imperativa.

Knjiga je primarno namijenjena kroatistima i slavistima, osobito onima koje zanima povijest i povijesna sintaksa hrvatskoga jezika te sintaksa crkvenoslavenskoga jezika. Međutim, zbog tematike i primjene najsuvremenijih jezikoslovnih teorijskih pristupa, ona je zasigurno zanimljiva i svim drugim jezikoslovcima koje zanima struktura imperativnih izričaja i suvremeni teorijski pristup toj tematici. Korisna je i studentima jezičnih studija, koji se čitajući je mogu upoznati s minimalističkim i kartografskim istraživačkim pristupom.

Knjiga je ne samo sadržajno nego i jezično izvrsna. Pisana je znanstvenim stilom uzornoga hrvatskog standardnog jezika. Popraćena je prikladnom znanstvenom aparaturom: bilješkama, bibliografskim uputnicama te opširnim i usustavljenim popisom literature. U kroatistici su rijetki radovi koji se bave povijesnom sintaksom. Općenito su također rijetki radovi u kojima se sustavno opisuju neizjavne rečenice. Ova knjiga popunjava velik dio te praznine te može biti poticaj i model drugima u njihovim istraživanjima. Riječ je o prvome sustavnom opisu strukture imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku, prvome hrvatskom književnom jeziku. Primjena novih teorijskih pristupa i metodologije na stare tekstove omogućila je autoru temeljit uvid u opisivanu pojavu i stjecanje novih spoznaja koje nadmašuju ono što se o njoj tradicionalno znalo te odbacivanje nekih tvrdnja koje su se iznosile u ranijim opisima. Nova se metodologija u tome pokazala vrlo prikladnom i plodonosnom. U knjizi je niz novih spoznaja ne samo o imperativnim rečenicama u hrvatskome crkvenoslavenskom i starohrvatskome vernakularnom jeziku nego i o strukturi imperativa općenito, što je čini zanimljivom i za opće jezikoslovlje. Autor tako utvrđuje da je direktivnost izravno kodirana u sintaksi na položaju glave *Force*, ali da se imperativni oblici nalaze na položaju glave *Mod* te da aktiviranje direktivnosti ne znači nužno i pomicanje glagola s toga položaja na položaj *Force*. Dokazuje da usmjerenost na adresat nije univerzalno obilježje imperativnih rečenica, da u hrvatskome crkvenoslavenskom nema vidskih ograničenja za nijekanje imperativnih oblika te da pravi imperativi u hrvatskome crkvenoslavenskom i starohrvatskome mogu biti ostvareni i u umetnutim (zavisnim) rečenicama.

Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku izvorno je znanstveno djelo iznimne vrijednosti. Odlikuje ga primjena najnovijih jezikoslovnih metoda i teorija na stare tekstove, što je rijetka pojava u našoj kroatistici. Riječ je o prvome sustavnom opisu imperativnih rečenica, a ujedno i o jednome od prvih sustavnih opisa neizjavnih rečenica u kroatistici uopće. Autor je pokazao zavidno poznavanje teorija kojima se služi i literature o njima te o rukopisima koji čine njegov korpus. Pokazao je isto tako iznimnu sposobnost izvornoga zaključivanja i vrednovanja različitih hipoteza i opisa. Stoga je njegova knjiga vrijedan prilog ne samo našoj kroatistici nego i općemu jezikoslovlju. Ne iznenađuje stoga da je za knjigu nagrađen nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u Republici Hrvatskoj u 2024. godini za područje filoloških znanosti.

Milan MIHALJEVIĆ